e-ISSN 2587-3687

https://doi.org/10.52673/18570461.26.2-81.25
CZU: 595.7:634.8(478)(091)

CERCETĂRI ENTOMOLOGICE ÎN CADRUL BAZEI MOLDOVENEȘTI DE CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE A ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A URSS (1946–1949)

Doctor în agricultură **Asea M. TIMUȘ**
E-mail: asea_timus@yahoo.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-0031-6546
Doctorand, Școala Doctorală de Științe Umaniste și ale Educației,
Universitatea de Stat din Moldova
© 2026. Drepturile de autor aparțin autorului. Licență: CC BY 4.0.

ENTOMOLOGICAL RESEARCH AT THE MOLDAVIAN SCIENTIFIC RESEARCH BASE OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE USSR (1946–1949)

Sumary. The article presents information on the planned entomological research conducted during the years 1946 and 1949 within two institutions of the Moldavian Soviet Socialist Republic and their subdivisions: the Viticulture Station of the Ministry of Agriculture, and two agricultural divisions of the Moldavian Scientific Research Base of the USSR Academy of Sciences – the Section of Horticulture and Viticulture and the Section of Zoology, including the associated groups of ornithology, entomology, and hydrobiology. Within these institutions, research topics were primarily focused on grapevine cultivation, which was severely affected by grape phylloxera (*Phylloxera vastatrix*). This pest caused vine desiccation, the formation of gaps in vineyards, and a significant reduction in in grape yields. To combat phylloxera, experiments involving insecticides and the use of specialized machinery for their application to the grapevine root system were planned, particularly in vineyards established on own-rooted vines, which were considered the most vulnerable.
Keywords: entomology, phylloxera, grapevine, 1946–1949 period, Moldavian SSR.

Rezumat. În articol sunt prezentate informații privind cercetările entomologice planificate în anii 1946–1949 în cadrul a două instituții din RSS Moldovenească și ale subdiviziunilor acestora: Stațiunea de Viticultură a Ministerului Agriculturii și două sectoare cu profil agricol ale Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice a Academiei de Științe a URSS – Sectorul Hortiviticol și Sectorul de Zoologie cu grupurile aferente de ornitologie, entomologie și hidrobiologie. În cadrul acestor instituții, principalele teme de cercetare au fost orientate către cultura viței-de-vie, afectată sever de filoxera viței-de-vie (*Phylloxera vastatrix*). Acest dăunător provoca uscarea plantelor, apariția golurilor în plantații și reducerea semnificativă a recoltelor viticole. Pentru combaterea filoxerei, au fost planificate teste cu insecticide și utilizarea unor mașini specializate pentru aplicarea acestora la nivelul sistemului radicular al viței-de-vie, în special în plantațiile pe rădăcini proprii, considerate cele mai expuse.
Cuvinte-cheie: entomologie, filoxeră, viță-de-vie, perioada 1946–1949, RSS Moldovenească.

INTRODUCERE

În anii 1946–1949, în RSS Moldovenească (RSSM) au existat instituții în care s-au desfășurat cercetări științifice în domeniul agriculturii, respectiv în entomologie. Acestea au fost:

- Staţiunea Experimentală de Cercetări Ştiinţifice în Viticultură a Institutului Unional de Viticultură și Vinificație din orașul Ialta, denumită Staţiunea sau Filiala „Magaraci", înființată în RSSM în 1940 (în continuare: Staţiunea „Magaraci").
- Staţiunea Experimentală de Cercetări Ştiinţifice în Horticultură și Viticultură a Ministerului Agriculturii din RSSM, înființată în urma reorganizării Comisariatului Poporului pentru Agricultură („Наркомзем") în minister, conform Decretului nr. 285 din 15 martie 1946 al Prezidiului Sovietului de Miniștri al URSS [1, f. 3].
- Staţiunea Experimentală de Cercetări Ştiinţifice în Protecția Plantelor și Staţiunea Experimentală de Cercetări Ştiinţifice în Viticultură și Vinificație, ambele din subordinea Institutului Agricol „M.V. Frunze".
- Sectorul Hortiviticol și Sectorul de Zoologie, înființate la crearea Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice a Academiei de Științe a URSS (în continuare: BMCȘ), prin Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM și a Biroului CC al PC(b)M[1] din 12 iunie 1946, nr. 583.

[1] Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.

Tabelul 1

Reorganizarea unităților științifice în anii 1944–1949

<table>
<tr><th>Institutul Agricol
„M.V. Frunze”</th><th>Ministerul Agriculturii
al RSSM</th><th>BMCȘ
a AȘ a URSS</th><th>Institutul Unional de Viticultură și Vinificație din Ialta</th></tr>
<tr><td rowspan="2">- Staţiunea Experimentală de Cercetări Ştiinţifice în Protecţia Plantelor de importanţă republicană din Chișinău, în cadrul Facultății de Agricultură (martie 1945–aprilie1946)
- Staţiunea Moldovenească a Institutului Unional de Protecţia Plantelor din Leningrad (aprilie 1946–[?])
- Staţiunea Republicană de Protecţia Plantelor a Ministerului Agriculturii (fondată în anul [?], existentă până în prezent, dar supusă unor modificări succesive de denumire și sediu)
- Staţiunea Experimentală de Cercetări Ştiinţifice în Viticultură și Vinificație în cadrul Facultății de Viticultură și Vinificație (1944–1948)</td><td>Staţiunea Pomiviticolă (1940–1941; septembrie 1944–iulie 1946) (Pepiniera Bucovăț)</td><td rowspan="2">Sectorul Hortiviticol (1946–1949)</td><td rowspan="2">Staţiunea/Filiala „Magaraci” din Chișinău (Școala de Viticultură, sectorul Botanica)</td></tr>
<tr><td>Institutul de Pomicultură, Viticultură și Vinificație (1949)</td></tr>
</table>

Sursa: elaborat de autori pe baza [2].

Deoarece procesul de înființare, reorganizare și redenumire a instituțiilor și subdiviziunilor în anii 1946–1949 a fost complex, fiind dificil de urmărit evoluția acestora, am sintetizat fluctuațiile respective în Tabelul 1. În prezentul articol, ne vom concentra pe cercetările entomologice desfășurate în cadrul a trei unități științifice: Staţiunea „Magaraci”, Sectorul Hortiviticol și Sectorul de Zoologie [2, pp. 132-136].

REZULTATE ȘI DISCUȚII
STAȚIUNEA „MAGARACI”

Cercetarea entomologică în cadrul Staţiunii ştiinţifice de viticultură și vinificație „Magaraci” a început prin recensământul plantațiilor viticole din anul 1945 [3. ff. 143-145]. Informația a fost identificată din demersul Staţiunii „Magaraci” prezentat Biroului CC al PC(b)M, semnat de directorul F.N. Tifaniuk, selecționerul V.V. Zotov și șeful Secției agricole a CC al PC(b)M, N.I. Golubev. După analizarea demersului de către Birou, s-a aprobat planul de cercetări științifice prin hotărârea din 27 octombrie 1944, stipulându-se următoarele: aprobarea a opt teme de cercetare cu genericul „Restabilirea viticulturii din Basarabia”; solicitarea către CC al PC(b) al URSS de a permite Staţiunii „Magaraci” angajarea absolvenților eminenți în viticultură – câte 10 de la facultate și 10 de la școlile tehnice (tehnicumuri); alocarea a 300 kg de hârtie; obligarea Direcției Centrale de Statistică a RSSM ca, în 1945, să efectueze recensământul conform programei adoptate în 1940. La demers a fost anexat planul tematic cuprinzând cele opt teme, cu termen de executare în perioada 1 octombrie 1944 – 31 decembrie 1947. Un interes deosebit prezintă temele III, VI și VII, întrucât au tangență cu entomologia, mai exact cu combaterea filoxerei: Tema III – „Selecția clonelor de soiuri basarabene și europene, cu scopul obținerii soiurilor rezistente la filoxeră”, cu termen de executare între 1 ianuarie 1945 și 31 decembrie 1947; Tema VI – „Creșterea randamentului butașilor altoiți prin călirea în aer liber, încălzirea sistemului radicular și fertilizarea în lăzi”, cu termen de executare între 1 ianuarie 1945 și 31 decembrie 1946; Tema VII – „Elaborarea metodelor pentru reconstrucția plantațiilor de hibrizi producători direcți”, cu termen de executare în intervalul 1 ianuarie 1945 – 31 decembrie 1947.

Terenurile experimentale au fost stabilite în cadrul plantațiilor din raioanele Strășeni, Nisporeni (satul Cojușna) și Ceadîr-Lunga (satul Ciumai), cu condiția ca plantele să fie în vârstă de 70-80 de ani. Executori erau V.V. Zotov și F.N. Tifaniuk, bugetul alocat fiind de 56 230 de ruble (pentru Tema III). La Staţiunea „Magaraci”, executor era M.I. Magher, cu un buget de 29 410 ruble (pentru Tema VI). În viile individuale din raionul Cahul, orașul Chișinău și în sovhozurile trustului «Молдвинтрест»[2], executor era I. Kopîtman, cu un buget de 35 000 de ruble. Totodată, s-a planificat obținerea a 5 000 de butași pentru înființarea plantațiilor pe rădăcini proprii în satul Ciumai. Rezultatele recensământului efectuat de Staţiunea „Magaraci” nu sunt cunoscute.

Recensământul din 1947. Ministerul Agriculturii al RSSM a organizat o nouă expediție pentru cercetarea viței-de-vie pe rădăcini proprii, a formelor filoxero-rezistente, a varietăților de sol și a terenurilor

[2] Молдвинтрест (în traducere și interpretare acronimică: „Trustul viticolvinicol al Moldovei”).

considerate oportune pentru soiuri europene pe rădăcini proprii. Informația a fost documentată de C. Manolache [4, pp. 120-128], tematica expediției Ministerului fiind identică cu cea a recensământului planificat de către Stațiunea „Magaraci" pentru anii 1945–1947. Este posibil ca, din motive tehnice și din cauza lipsei de executori, lucrările să nu fi fost realizate la timp și la nivelul calitativ necesar, astfel încât Ministerul a repetat expediția. Articolul semnat de C. Manolache indică executorii expediției din 1947, proveniți de la următoarele instituții: Stațiunea de Protecție a Plantelor – I.I. Prinț, B.P. Jemăneanu, V.M. Kozlov, P.H. Kiskin; Stațiunea „Magaraci" – P.V. Ivanov; Stațiunea Hortiviticolă – A.I. Mihailov, L.I. Biblina; BMCȘ – M.I. Nikitiuk; IA „Frunze" – I.I. Lavlinski. Executorii au stabilit sectoarele favorabile pentru plantarea viților pe rădăcini proprii și care nu necesitau fumigarea cu insecticide împotriva filoxerei (*Phylloxera vastatrix*).

A fost identificată și instituția pe care au absolvit-o unii executori din expediția de cercetare a viței-de-vie din 1947 – Institutul Agricol „M.V. Frunze": Boris P. Jemăneanu, promoția 1939, absolvent al Facultății de Agronomie din Chișinău; Piotr H. Kiskin (promoția 1949) și Vasilii M. Kozlov (promoția 1957), care în anul 1947 erau încă studenți [5], în timp ce ceilalți șase specialiști nu apar în volum. Este de menționat că B.P. Jemăneanu și P.H. Kiskin au fost doctoranzii profesorului I.I. Prinț, subiect care va fi dezvoltat separat.

SECTORUL HORTIVITICOL

Informațiile disponibile din documentele analizate cu referire la cercetările entomologice din cadrul Sectorului Hortiviticol în anii 1944–1949 sunt extrem de limitate. Motivele au fost similare celor întâlnite la celelalte stațiuni, fiind legate de procesul de organizare instituțională. Câteva detalii au fost identificate din raportul directorului Ţâmbal [6, f. 45], prezentat la întrunirea conducătorilor instituțiilor din cadrul BMCȘ, din 20–22 noiembrie 1946: „Stațiunea în anii 1944–1945 s-a ocupat de organizare, fiindcă clădirea a fost distrusă și reconstruită. La fel de important este că a lipsit personalul necesar. Astfel, nu a existat nicio cercetare științifică". Ţâmbal a continuat: „S-a depus multă muncă pentru selectarea personalului, s-a stabilit baza activității științifice, iar în 1946 am început cu seriozitate activitățile de cercetare". În prezent, Sectorul Hortiviticol – a accentuat directorul – are în subordine secțiile de viticultură, pomicultură, selecția culturilor pomicole și bacifere, protecția plantelor, fiziologie și laboratoare agrochimice. În 1946 au fost aprobate 10 teme: două în Secția de vinificație, două în pomicultură, trei în selecție, una în fiziologie și două în protecția plantelor [7, p. 261]. Astfel, directorul Ţâmbal a evidențiat două perioade distincte: cea de organizare, când instituția a fost în subordinea Ministerului Agriculturii (1944–1946), și cea de cercetare, după trecerea sub egida BMCȘ (12 iunie 1946).

Temele de cercetare ale BMCȘ pentru anul 1948 au fost în număr de 41, dintre care patru noi, iar a doua dintre cele noi, cu profil entomologic: „Dezvoltarea filoxerei la vița-de-vie în funcție de climă, sol și soi de viță". Cu referință la Sectorul Hortiviticol, se menționează următoarele: „Au primit o parcelă experimentală de 4 ha, dar lucrările nu s-au efectuat din cauza lipsei de personal științific și tehnic" [8, ff. 1-19].

Tot în anul 1948, Sectorul Hortiviticol a figurat în raportul lui N.G. Coval, secretar al CC al PC(b)M, intitulat „Sarcinile de bază ale instituțiilor științifice privind restabilirea și dezvoltarea agriculturii Moldovei" [6, f. 77]. Raportorul a supus unei analize critice Sectorul Hortiviticol, evidențiind realizările, dar și deficiențele acestuia, fiind menționate următoarele aspecte: au început lucrările pentru înființarea unei livezi pomologice destinate studierii soiurilor pomicole; s-au elaborat metodologii și parțial deja s-a stabilit posibilitatea de sporire a încărcăturii butucilor; s-a demonstrat că dezvoltarea în masă a bolii „esca" din 1945 a fost o consecință a nerespectării tehnologiei agricole în anii de război, iar aplicarea îngrășămintelor și îmbunătățirea îngrijirii au redus semnificativ agresivitatea agentului patogen.

Propunerea pentru înființarea institutului. La ședința BMCȘ din ianuarie 1949 [4, pp. 328-351], au urmat explicațiile, justificările și propunerile din partea Sectorului Hortiviticol: „În primul rând, Sectorul Hortiviticol, format din șase persoane – doi cercetători (în documentele de epocă, numiți colaboratori – n.a.) superiori, doi cercetători inferiori și doi laboranți, nu este în stare să asigure pe deplin domeniul extrem de important al cercetării științifice. În acest sens, la BMCȘ se impune organizarea Institutului de Cercetări Științifice în Pomicultură și Viticultură, alcătuit din trei unități științifice: 1) Stațiunea Pomiviticolă; 2) Sectorul Hortiviticol; 3) Filiala «Magaraci". Proiectul de organizare a Institutului de Cercetări Științifice în Pomicultură și Viticultură a fost elaborat de colaboratorii stațiunii și ai sectoarelor și aprobat de Comitetul de Stat pentru Planificare al RSSM. Este necesar doar sprijinul Sovietului Filialelor și Bazelor Academiei de Științe a URSS" [7, p. 347].

Din demersul din 1 aprilie 1949 al directorului Stațiunii Pomiviticole, C.G. Kiriliuk [7, pp. 424-426], adresat secretarului CC al PC(b)M, N.G. Coval, prezentăm mesajul explicativ din rezoluția cu referință la viticultura și pomicultura din RSSM, precum și la filoxera viței-de-vie: „În conformitate cu deciziile gu-

vernelor URSS și ale RSSM, precum și ale celui de al doilea Congres al PC(b)M, dezvoltarea viticulturii și pomiculturii în republică a căpătat o anvergură națională". Aceasta ar putea constitui explicația implicării altor unități științifice în cercetarea filoxerei viței-de-vie, deoarece vinurile, coniacurile și strugurii în stare proaspătă din RSSM au devenit o preocupare economică majoră a statului sovietic din acea perioadă. În demers, C.G. Kiriliuk a continuat: „În legătură cu aceasta, volumul cercetărilor științifice a crescut semnificativ, iar Stațiunea Pomiviticolă și-a restructurat planurile științifice în direcția unei coordonări mai intense cu producătorii. S-au introdus metodele miciuriniene în cercetare, pentru a respecta politica țării și a rezolva necesitățile practice ale viticulturii și pomiculturii din republică" [7, p. 427].

Au fost prezentate motivele și argumentele pentru care Sectorul Hortiviticol nu putea să execute temele planificate. De aceea, reprezentanții sectorului au întocmit calculele necesare și au atașat un tabel cu indicatorii și sumele cheltuielilor solicitate pentru consolidarea bazei materiale și financiare. În context, expunem doar indicatorii și sumele care au tangență cu cercetarea sau combaterea filoxerei: achiziționarea unui tractor «ЧТЗ»[3] și a unei mașini de lucrat solul «Н-35»[4] (135 000 de ruble); înființarea unei pepiniere de portaltoi american pe o suprafață de 4 ha (46 000 de ruble); înființarea unei pepiniere pentru obținerea materialului săditor pomiviticol de elită (40 000 de ruble); înființarea unei plantații noi de viță-de-vie pe 20 ha pentru cercetări (65 000 de ruble); achiziționarea de material săditor pentru colecția ampelografică republicană (10 000 de ruble) [7, p. 425]. Acestea au fost planurile cercetărilor științifice privind vița-de-vie și filoxera în Sectorul Hortiviticol din Chișinău la data de 1 aprilie 1949.

Sectorul Hortiviticol a fost expus unor critici în ședința BMCȘ din 11 iunie 1949 [7, pp. 475-481]: „În elaborarea măsurilor de combatere a bolilor și dăunătorilor culturilor pomicole nu s-au implicat; lucrările de selecție și ameliorare se desfășoară fără scopuri concrete; randamentul corzilor de viță americană din pepiniere a fost de 10 000 de butași per ha, în timp ce în colhozuri acesta a fost cu mult mai mare. Conform rezoluției celei de-a XII-a plenare a CC al PC(b)M pe anul 1947, s-a prevăzut obținerea a câte 20 000 de butași standard de 0,5 m per ha. Rezultatul slab a fost cauzat de nerespectarea măsurilor elementare agrotehnice, iar astfel de situații, cu părere de rău, nu erau unice și ele trebuiau lichidate urgent" [7, pp. 328-336].

[3] ЧТЗ – Челябинский Тракторный Завод (Uzina de Tractoare din Celiabinsk).

[4] Н-35 – навесной (montat).

Concluziile privind organizarea Sectorului Hortiviticol: la transferul din subordinea Ministerului Agriculturii în subordinea BMCȘ, cercetări entomologice nu s-au efectuat, cu excepția faptului că a fost înființată o plantație de viță americană și, în 1947, s-au produs 10 000 de butași per ha, în loc de cei 20 000 de butași rezistenți la filoxeră, preconizați la cea de-a XII-a plenară a CC al PC(b)M.

SECTORUL DE ZOOLOGIE

Al cincilea sector din cele șapte înființate la BMCȘ la 12 iunie 1946 a fost Sectorul de Zoologie, cu grupele de ornitologie, entomologie și hidrobiologie, avându-l ca director pe V.L. Grimalschi[5] [8]. În volumele I și II, alcătuite de C. Manolache, D. Dragnev, I.V. Xenofontov și V. Juc, citate anterior, am constatat existența unor informații cuprinzătoare despre cercetările entomologice ale epocii. Astfel, pe baza a șase documente, dintre care trei din 1949 (plan trimestrial, anual și o planificare), încercăm să reconstituim tabloul cercetărilor entomologice, rezumându-le la specia *Daktulosphaira vitifoliae* (filoxera viței-de-vie), analizând metodele de cercetare și rezultatele obținute.

Insecta apare în temele noi planificate de BMCȘ [7, pp. 132-148] pentru anii 1948–1949: „Dezvoltarea filoxerei în Moldova în funcție de climă, sol și soi de viță-de-vie", atribuită Sectorului de Zoologie. În raportul BMCȘ pentru anul 1948 [7, pp. 345-367], tema zoologilor a fost doar trecută în revistă cu titlul: „Studiul productivității biologice și piscicole din bazinele acvatice din RSSM, precum și biologia filoxerei și elaborarea măsurilor de combatere". În raport a fost inclusă și justificarea temei înaintate: „Cercetările experimentale sunt necesare pentru a determina mai exact termenele de combatere cu preparate chimice (fumigarea solului) a dăunătorului de pe plantele-mamă din pepinieră și din plantațiile înființate cu butași altoiți. Totodată, pentru refacerea la timp a plantațiilor înființate cu soiuri de vițe europene pe rădăcini proprii" [7, p. 357], adică pentru completarea golurilor apărute în urma degenerării (uscării) unor butuci. În prezentarea rezultatelor obținute de BMCȘ în 1948, Sectorul de Zoologie nu a fost menționat, de unde rezultă că nu au fost obținute rezultate relevante privind biologia filoxerei și măsurile de combatere a acesteia.

Planul pentru trimestrul I al anului 1949. Cele mai importante cercetări privind filoxera au fost prezentate în planul de lucru al Sectorului de Zoologie pentru trimestrul I al anului 1949 [10, f. 247], în care

[5] Valentin Leonidovici Grimalschi (n. 1902, s. Parcova, jud. Bălți – d. 1975, Chișinău), absolvent al Universității din Iași în 1928, cu studii doctorale în Germania în 1932 și cu o vechime de muncă în România Regală de opt ani.

Tabelul 2

Planul de cercetare al Sectorului de Zoologie pentru anul 1949

Problema științifică: III. Lumea animală a Moldovei		
Tema științifică (transferată)	**Conținutul succint al temei și scopul**	**Etapele activităților de cercetare, și termenele de executare**
I		
Dezvoltarea filoxerei la vița-de-vie în RSSM în funcție de condițiile pedologice și soiul de viță-de-vie	Cercetarea biologiei filoxerei în condițiile din RSSM: numărul de generații; stadiul de nimfă și motivele prolificității diferite, cu scopul stabilirii termenelor optime pentru combaterea chimică eficientă, prin fumigarea solului, a dăunătorilor din sol și din plantațiile altoite; soluționarea problemei restabilirii parțiale a plantațiilor de viță-de-vie pe rădăcini proprii cu soiuri europene	Experiențe pentru abordarea următoarelor subiecte: 1) influența diferitelor niveluri de umiditate asupra prolificității formei radicicole a filoxerei; 2) numărul de generații ale formei radicicole și ale celei foliare a filoxerei în natură; 3) acțiunea îngrășămintelor de azot asupra dezvoltării filoxerei
II		
Termenele de executare	Conducători, executori și rezultate scontate	**Organizațiile interesate de cercetările respective**
1948–1950	Conducător: I.I. Prinț, dr. hab. în șt. biologice, prof.; executor: V.I. Șubernețki cercetător științific inferior în Sectorul de Geologie	Ministerul Agriculturii al RSSM; Ministerul Industriei Alimentare al RSSM; Stațiunea de Protecția Plantelor a Academiei Unionale de Științe Agricole „V. I. Lenin" (VASKHNIIL/ВАСХНИИЛ)
	Rezultatele scontate: raport științific pe două pagini de tipar despre gradul de dăunare a filoxerei în funcție de sol, nivelul de umiditate și soiul de viță-de-vie	

Sursa: elaborat de autori pe baza [11].

au fost prevăzute trei teme (din cele zece ale BMCȘ): 4) lecturarea a 16 titluri de literatură pe tema „Dezvoltarea filoxerei"; 5) efectuarea observațiilor în natură și în vase de vegetație asupra filoxerei în stare de hibernare, asupra sistemului radicular al vițelor și pregătirea parcelei pentru plantarea butașilor; 6) depistarea pontelor hibernante de filoxeră în podgoriile din trei puncte din preajma Chișinăului și achiziționarea pentru plantare a butașilor de 11 soiuri de portaltoi din SDE „Bucovăț" a Institutului Agricol „M.V. Frunze". Executor a fost desemnat V.I. Șubernețki[6], geolog [7, p. 270].

Planul pentru anul 1949. Planul de cercetări științifice al Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice (BMCȘ) pentru anul 1949 [11, ff. 1-15-16] a fost prezentat sub formă de tabel, inclusiv pentru Sectorul de Zoologie; prin urmare, structura originalului a fost menținută, extrasul fiind integrat în Tabelul 2. În acest plan a apărut o neconcordanță: Sectorul de Zoologie a obținut ca temă de cercetare filoxera, în timp ce Sectorului Hortiviticol, nu i-au fost repartizate tematici conexe protecției plantelor horticole și viticole. Din documentele analizate nu sunt clare considerentele acestei decizii instituționale.

Programul „Lumea animală a Moldovei", 1949. Concomitent cu planurile anuale și trimestriale, la BMCȘ se întocmeau și programe pentru temele planificate, inclusiv pentru Sectorul de Zoologie în anul 1949 [7, pp. 661-667], cuprinzând două teme: 1. „Resursele de apă ale Moldovei și utilizarea lor pentru necesitățile agricole"; 2. „Lumea animală a Moldovei" (în original: «Животный мир Молдавии») (infra: „Fauna Moldovei"). În continuare, prezentăm informațiile doar cu referință la tema a doua „Fauna Moldovei".

În cadrul temei „Fauna Moldovei", s-a cercetat subtema „Biologia filoxerei viței-de-vie în Moldova, în funcție de climă, sol și soi". Argumentarea temei a fost expusă astfel: „Fiindcă înainte de 1947, biologia filoxerei nu a fost studiată în RSSM, literatură pe această temă nu există" (afirmație ce nu corespunde realității istorice, fapt demonstrat de cele mai recente cercetări științifice [12, pp. 95, 568-578]). Continuarea argumentărilor avea o rezonanță economică: „Problema

[6] Vladimir Iakovlevici Șubernețki (n. 1914, satul Novo-Kurskoe, gubernia Herson – [d. ?]), rus, fără apartenență de partid, cercetător științific inferior în Sectorul de Zoologie al BMCȘ a AȘ a URSS în anii 1948 și 1949.

restaurării și dezvoltării viticulturii în RSSM este legată și de soluționarea corectă a măsurilor de protecție a viței-de-vie, în primul rând împotriva filoxerei. Este bine cunoscut că numai după cercetarea locală a filoxerei va fi posibilă efectuarea corectă a reconstrucției naționale a viticulturii. Randamentul extrem de redus al portaltoaielor din pepiniere, calitatea scăzută și recoltele mici din plantațiile hibride sunt rezultatul atacului filoxerei, în special, al formei foliare" [7, p. 665].

Urmează o altă informație eronată în argumentarea formulată: „Se știe că până în prezent, în RSSM nu s-a efectuat nicio combatere directă sau indirectă a filoxerei foliare" [7, p. 664].

În argumentări apare și prima suspiciune cu privire la insecticidul propus spre testare și aplicare de către conducătorul temei, I.I. Prinț: „La fel, se știe că alegerea unui fumigant nu rezolvă întreaga problemă, deoarece este totuși necesar să se cunoască perioadele cele mai favorabile pentru fumigație; să se stabilească perioada în care va exista cel mai mare număr de filoxeră radicicolă și, în special, stadiile care sunt cele mai vulnerabile la fumigație" [7, p. 665].

Argumentele au fost totuși finalizate corect: „Răspunsul pentru soluționarea urgentă a problemei ni-l va oferi biologia insectei. Ce s-a realizat deja pe această temă? Ca urmare a lucrărilor din anul trecut, a fost studiată biologia formei radicicole (revitalizarea din primăvară și începutul hibernării din toamnă, numărul de generații etc., nimfoza, zborul femelei aripate). Rezultatele obținute: a) s-au stabilit termenii tratamentelor de primăvară, vară și toamnă; b) s-a depistat prezența larvelor migratoare, dezorientate, dispersate, radicicole; c) s-a accentuat necesitatea respectării izolării noilor plantații de soiurile europene pe rădăcini proprii și a pepinierelor" [7, p. 667]. Anterior însă, entomologii autohtoni, cu studii profunde privind filoxera, au fost epurați din sistemul științific; ne referim aici la Al.V. Ruşcinski [13, pp. 418-433] și la B.V. Vereşciaghin [14, pp. 236-251]. Astfel, cercetătorii sovietici au avut o nișă instituțională liberă pentru un proiect „nou" la nivel de stat.

Metodele de cercetare. În programul Sectorului de Zoologie au fost prevăzute și metodele de lucru, dar semnatarul programului, V.L. Grimalschi, a început cu o obiecție la adresa colegilor care au cercetat anterior filoxera: „Întrucât RSSM se află într-o zonă cu infestare totală, nu a mai avut niciun rost să se efectueze o expediție pentru studierea filoxerei. Trebuiau începute imediat cercetările staționare și experiențele de laborator-teren". Obiecția conținea o afirmație incorectă, identificată în cadrul prezentei investigații istorice privind biologia filoxerei care, chipurile, „... nu a fost studiată în Moldova și despre care literatură pe temă nu există" [7, p. 664]. Atunci, de unde s-a aflat că „Moldova este o zonă de infestare totală cu filoxeră"?

Conform ordinii stabilite în epocă, orice document era semnat de șeful unității, însă termenul de „executor" este o noțiune mai contemporană, inserată în document cu font mic, în colțul din stânga jos. De aceea, considerăm că autorul programului pentru anul 1949 a fost I.I. Prinț, menționat în calitate de conducător al temei din planul pe trimestrul I, iar executor al lucrărilor de teren și de laborator a fost numit geologul V.I. Șubernețki.

În acest context, se impune precizarea că, imediat după inițierea cercetărilor privind filoxera de către I.I. Prinț și echipa sa, comunitatea științifică din RSSM s-a divizat în două grupuri: cercetătorii băștinași și cei veniți în republică pentru „reconstruirea națională". Divergențele dintre aceștia au fost reflectate inclusiv în presa republicană cu circulație unională. Printre protagoniști s-au numărat: N.K. Moghileanski – autor al unei vaste cercetări privind filoxera din Basarabia și cel care a inițiat critica publică, exprimând într-un articol că „se aud ecourile", adică faptul că I.I. Prinț n-a oferit nimic nou domeniului cercetării [15, pp. 104-112.]. Următorul a fost V.L. Grimalschi, care și-a orientat activitatea către cercetarea filoxerei, respectând indicațiile partidului de a o investiga la nivel național, deoarece avea cunoștințe temeinice despre impactul economic al filoxerei din Basarabia.

Interesul major pentru studierea filoxerei a venit din partea unor specialiști originari din RSS Ucraineană, dar aparținând unor minorități etnice: Prinț – neamț din regiunea Crimeea, și Șubernețki – rus din regiunea Herson. Pe baza conflictelor profesionale dintre savanții sovietici au apărut și anecdote, ceea ce reflectă contextul cercetărilor din Moldova postbelică, atunci când multe probleme științifice erau soluționate fără a lua în calcul gama factorilor care influențează o specie animală sau vegetală, adică într-o manieră neprofesionistă.

Continuăm prezentarea detaliilor din programul Sectorului de Zoologie pentru anul 1949 într-o formă succintă, deoarece acestea se repetă în planul calendaristic, precum și a rezultatelor scontate: a) revizuirea datelor privind filoxera radicicolă, cu observațiile necesare asupra vegetației; b) studierea femelei aripate prin fixarea plăcilor de sticlă cu adeziv pe suprafața solului; c) studierea filoxerei foliare, cu observații asupra vegetației; d) stabilirea rezistenței la filoxeră a unor portaltoi, hibrizi și soiuri europene pe rădăcini proprii; e) evaluarea efectului îngrășămintelor cu azot asupra filoxerei radicicole din plantațiile experimentale, toamna fiind prevăzută evidența formei radicicole, în trei repetări, cu câte două evidențe.

Dotarea pentru executarea temei: 1) incintă, masă și scaune; 2) forță de muncă (zilnic, 1/3 om-zi); 3) inventar (două căldări, o stropitoare, două hârlețe); 4) parcelă pentru sădirea vițelor și efectuarea observațiilor asupra vegetației. Pentru desfășurarea experienței sunt necesare: plăci din sticlă de tip diapozitiv (200 de bucăți); vase Petri (h = 2,5 cm, sticlă de calitate, 30 de unități); sită de mătase nr. 29 (1,5 m); adeziv pentru omizi (1,5 kg); apă distilată (5 l). Pentru deplasările de serviciu la Pepiniera „Bucovăț" au fost prevăzute bilete lunare pentru perioada mai – noiembrie.

Planul calendaristic de muncă. Lucrările urmau să fie realizate eșalonat: în luna aprilie – verificarea vitalității, a pornirii în vegetație a mugurilor și pregătirea butașilor; în luna mai – plantarea butașilor de portaltoi, hibrizi și soiuri europene pe rădăcini proprii pe parcela experimentală a BMCȘ; înființarea parcelei experimentale pentru observații asupra vegetației și monitorizarea prolificității filoxerei; determinarea gradului de infestare și a nivelului de dăunare provocat de filoxera foliară (la SDE „Bucovăț" și în sovhozul „Grătiești"); monitorizarea rădăcinilor de viță și a filoxerei foliare și radicicole; în luna iunie – activități similare (măsurarea creșterii, observații asupra femelelor migratoare, administrarea îngrășămintelor la butașii de portaltoi, hibrizi etc.); în lunile iulie, august, septembrie – studiul nimfelor și al femelelor aripate; în octombrie – studierea migrării în sol pentru hibernare a femelelor foliare, a celor radicicole, a formelor solitare și a nimfelor; evidența recoltelor hibrizilor de pe sectoarele experimentale; în noiembrie – evidența filoxerei hibernante; evaluarea rezistenței soiurilor și hibrizilor la filoxera radicicolă; determinarea eficienței îngrășămintelor.

Rezultatele scontate. Prin lucrările din acel an urma să se obțină: a) verificarea datelor din anul trecut privind filoxera radicicolă, nimfoza, migrația larvelor radicicole și zborul femelelor aripate; b) determinarea termenului optim pentru combaterea chimică a filoxerei radicicole și a nimfelor; c) calcularea numărului de generații, stabilirea intensității dezvoltării filoxerei și identificarea prezenței dușmanilor naturali; d) evaluarea eficacității metodelor de combatere a filoxerei foliare; e) evidențierea rezistenței portaltoaielor și a hibrizilor la filoxeră și, în măsura posibilităților, determinarea cauzelor acestui fenomen; f) estimarea daunelor produse de filoxera foliară; g) determinarea condițiilor climatice favorabile și nefavorabile pentru evoluția filoxerei. Programul a fost semnat de șeful sectorului, prof. V.L. Grimalschi.

Controverse pe marginea Programului Sectorului de Zoologie din 1949. Cercetările planificate pentru anul 1949 au fost efectuate anterior în Basarabia (1882–1918), când aceasta se afla în componența Imperiului Rus (1812–1917), precum și în perioada integrării în România Mare (1918–1940), însă aceste contribuții au fost ignorate de către I.I. Prinț. Aceleași cercetări s-au efectuat în republicile cultivatoare de viță-de-vie (Georgia, Armenia, Azerbaidjan), exact în regiunile în care I.I. Prinț își desfășurase activitatea până la izbucnirea războiului și de unde fusese transferat în RSSM cu statutul de specialist în filoxeră. Așadar, în programul Sectorului de Zoologie pentru anul 1949, cercetătorii trebuiau să se concentreze doar pe punctul g) „Determinarea condițiilor climatice favorabile și nefavorabile pentru dezvoltarea filoxerei în RSSM", stipulat în ultimul subcapitol, „Rezultatele scontate". Ca dovadă, D.D. Verderevski a expus, în discursul său din 21 noiembrie 1948 [7, pp. 277-281], o serie de obiecții la adresa temei științifice dedicate filoxerei viței-de-vie.

Planul pe anul 1950. În cadrul ședinței Consiliului științific al BMCȘ din iunie 1949 [16, ff. 31-39], s-au discutat planurile de cercetări științifice pentru anul 1950. Sectorul de Zoologie, prezentat de V.L. Grimalschi, a anunțat că temele de cercetare sunt o continuare a celor din 1949, iar în privința cercetărilor axate pe filoxeră, s-a menționat: „La a doua temă am obținut rezultate bune, iar în 1950 planificăm să verificăm datele obținute în 1949 și să le finalizăm complet" [7, p. 476].

Concluzii privind activitatea Sectorului de Zoologie. Tema filoxerei, repartizată sectorului, nu se încadra în pregătirea profesională a cercetătorilor, fiindcă specialistul principal, care era și șeful sectorului, V.L. Grimalschi, era hidrobiolog, specializat în piscicultură. Astfel, studiul ihtiologic și cercetarea entomologică de sol nu erau compatibile din punct de vedere științific. Executorul temei – fapt care, la fel, provoca semne de întrebare – era V.I. Șubernețki, geolog de la Sectorul de Geologie, specialist în structura pământului și compoziția solului, dar nu și în biologia filoxerei. De aceea, lui V.I. Șubernețki i s-a pus în sarcină să consulte 16 titluri de literatură științifică pe tema „Dezvoltarea filoxerei". Totuși, geologul, care în regim de urgență a devenit cercetător implicat în studiul filoxerei, avea nevoie de un specialist; de aceea, în calitate de conducător al temei planificate, a fost din nou solicitat I.I. Prinț. Din raportul extrem de succint al lui V.L. Grimalschi apar alte întrebări despre rezultatele obținute de geolog în echipă cu principalul filoxerolog din RSSM din anii 1946–1949.

Criza de cadre la Baza Moldovenească de Cercetări Științifice a Academiei de Științe a URSS (BMCȘ). Această sumară incursiune în istoria cercetătorilor de la sectoarele Hortiviticol și de Zoologie a

pus în evidență și o severă penurie de cadre din anii ’40–’50 («кадровый голод 40-х/50-х годов»), după cum s-a exprimat entomologul Boris V. Vereșciaghin într-o discuție profesională. În consecință, nu se puteau acoperi temele pentru îndeplinirea planului cincinal, iar entomologii erau vizați printre primii. Prezintă interes și modul în care se rezolva problema resurselor umane la BMCȘ, aspect identificat în raportul directorului BMCȘ, P.A. Baranov [7, pp. 426-455]: 1) „Implementarea planului stalinist de refacere a naturii și sarcinile științei din RSSM” și 2) „Reconstrucția viticulturii și pomiculturii”.

Din afirmaţiile lui P.A. Baranov reţinem: „Eu cred că, din conținutul rapoartelor trebuie să fie clar că totuși am realizat ceva, că știința face mult, și ce perspective au fost înaintate de Bază. Alți oameni nu avem, invitați-l pe I.I. Prinț, nu e o problemă gravă că el nu este lucrătorul nostru, el va prezenta un material. Dar materialul lui, dacă nu va fi prezentat ca raport, vom fi de acord să-l ascultăm în dezbateri, doar ca în urma consfătuirii să se formeze o imagine completă pentru republică. Apoi toate materialele ar trebui să se reflecte într-o carte. Materialul care, la etapa actuală, este de bază și de care ne vom ghida în viitor. Trebuie să publicăm cartea cât mai curând posibil. Cred că nu o vom putea termina până în luna mai, dar dacă ne mobilizăm toate forțele și ne reorganizăm, vom convoca o sesiune și vom publica cartea în iunie–iulie, astfel încât, în 1949, toate etapele principale să fie posibil de implementat” [7, p. 440].

În concluzie, P.A. Baranov a subliniat: „Pentru a doua temă, îl putem implica pe Iakov Ivanovici și, poate, pe vinificatorul Ungureanu, dacă este de acord, și atunci putem rezolva problema vinificației” [7, p. 450]. Iakov Ivanovici, menționat de Baranov, era I.I. Prinț, imunolog în cadrul Stațiunii de Protecție a Plantelor începând cu luna august 1946. El a coordonat și temele legate de filoxeră în anii 1948–1950, în cadrul Sectorului de Zoologie. Rezultă că deficitul de cadre se soluționa prin împrumut de personal și materiale, sau prin angajări prin cumul, probleme abordate la prima sesiune a BMCȘ.

Prima sesiune a BMCȘ din 1949. În aprilie 1949, s-a decis ca, în câteva luni, BMCȘ să organizeze prima sesiune științifică, care a avut loc în iunie 1949 [7, pp. 537-541]. Rezoluția sesiunii a fost raportată oficial, iar din aceasta reies aspectele referitoare la cercetările entomologice, numite atunci „dăunătorii plantelor agricole”. Pe lângă aspectele entomologice, prezintă interes și obiecțiile la adresa cercetătorilor: forțele științifice și specialiștii din agricultură nu sunt suficient de uniți; nu există un plan național unificat de cercetare științifică; există un paralelism în activitățile instituțiilor de cercetare; eforturile științifice sunt dispersate, iar fondurile mari alocate științei nu sunt utilizate întotdeauna rațional; unii oameni de știință, în munca lor de cercetare, nu se conduc de principiile științei agrobiologice miciuriene avansate; instituțiile și colaboratorii au o legătură insuficientă cu producătorii agricoli, iar realizările științifice sunt implementate lent în producție; propaganda agrobiologiei miciuriene este insuficient dezvoltată; critica științifică și autocritica sunt încă la un nivel scăzut.

La sesiunea științifică au fost formulate 16 direcții, pe care le expunem în continuare:

1. Începând cu anul 1950, urmează să fie elaborat un plan unic pentru cercetarea științifică și pentru rezolvarea celor mai stringente probleme ale economiei naționale a RSSM.

2. Elaborarea măsurilor agrotehnice pentru reconstrucția și dezvoltarea pomiculturii și viticulturii, pe baza învățăturilor lui Miciurin și Lîsenko, care să asigure randamentul horticol, viticol și producerea materialului săditor de calitate.

3. Elaborarea și implementarea celor mai eficiente măsuri de protecție a plantelor.

4. Să se solicite Sovietului de Miniștri ca la uzina Ministerului Silviculturii al RSSM să se producă în serie mașina FM-1 pentru fumigație, atașabilă la tractor.

5. Să fie accelerată studierea și introducerea soiurilor locale de pomi fructiferi și viță-de-vie.

6. Să fie lichidate restanțele și neglijențele din selecția pomicolă și viticolă.

7. Pe baza metodelor lui Miciurin, să fie create noi soiuri pomicole și viticole de înaltă calitate, rezistente la secetă și îngheț.

8. În anul 1949, să fie finalizată identificarea zonelor pedologice pentru cultura de viță-de-vie pe rădăcini proprii.

9. Să fie create soiuri de viță-de-vie rezistente la filoxeră și mildiu.

10. Să fie finalizată, în viitorul apropiat, elaborarea măsurilor pentru reconstrucția livezilor inundabile.

11. Să se înceapă și, în anul 1950, să fie finalizată raionarea soiurilor și portaltoaielor.

12. Să fie elaborat un nou sortiment standard de soiuri de pomi, pentru aprovizionarea continuă a industriei conservelor cu materii prime.

13. Oamenii de știință să consolideze legăturile și să sporească asistența acordată colhozurilor și sovhozurilor în problemele lor practice, deoarece numai prin colaborarea zilnică a științei cu practica se va îmbogăți știința și va fi promovată dezvoltarea acesteia.

14. Să fie promovată în rândul lucrătorilor din agricultură știința agrobiologică sovietică avansată.

15. Să fie înființate laboratoare-gospodărie („case-laborator/«хаты-лаборатории») și mobilizate masele din colhozuri și sate pentru a îndeplini planul stalinist de transformare a naturii [17, pp. 338-365][7].

16. Să fie promovată știința sovietică la un nivel mai avansat, fiind eradicate complet elementele de cosmopolitism, servilism și slugărnicie față de pseudoștiința burgheză [7, pp. 540-541].

Din direcțiile trasate de BMCȘ la sesiunea din 18 iunie 1949, o tangență evidentă și directă cu entomologia au următoarele aspecte: 4) „...mașina atașabilă la tractor, model FM-1, pentru fumigație" și 9) „Crearea soiurilor de viță-de-vie rezistente la filoxeră și mildiu". Rezultatele deciziilor adoptate la prima sesiune științifică a BMCȘ pot fi identificate în articolele publicate de executori și conducători. Aceste contribuții, inclusiv cele di domeniul entomologiei și al combaterii filoxerei viței-de-vie, constituie subiecte distincte pentru cercetări ulterioare.

CONCLUZII

Cercetările științifice din cele trei unități – Stațiunea de Viticultură, Sectorul Hortiviticol și Sectorul de Zoologie – au fost planificate în toamna anului 1944, dar rezultatele obținute au fost modeste, deoarece conducătorii s-au ocupat preponderent de organizarea unităților încredințate, identificarea și angajarea personalului științific și tehnic, precum și de dotarea laboratoarelor etc.

Primele cercetări entomologice s-au efectuat la Stațiunea „Magaraci", în cadrul recensământului plantațiilor viticole, pentru a selecta clone de soiuri basarabene și europene și pentru a elabora metode de reconstrucție a plantațiilor de hibrizi producători direcți.

Stațiunea „Magaraci" și cele două sectoare cu profil agricol implicate în cercetările entomologice în anii 1946–1949 (Sectorul Hortiviticol și Sectorul de Zoologie) nu au obținut rezultate impresionante; de aceea, nu au fost apreciate la întrunirile trimestriale și în rapoartele anuale ale conducerii academice de la BMCȘ.

Criza de cadre era rezolvată prin invitarea specialiștilor din alte institute sau sectoare, doar pentru a acoperi necesitățile imediate. Un astfel de caz a fost cel al geologului V.I. Șubernețki, implicat în cercetarea filoxerei, sau al lui I.I. Prinț de la Stațiunea de Protecție a Plantelor a Institutului Agricol „Frunze", solicitat să prezinte un raport și materialul științific adunat într-o carte pentru BMCȘ.

[7] Referitor la planul stalinist de transformare a naturii, a se vedea: Dragnev, D.; Xenofontov, I.V. Includerea instituțiilor științifice din RSS Moldovenească în campaniile ideologice staliniste din Uniunea Sovietică (1946–1953).

În cadrul primei sesiuni a BMCȘ au fost înaintate următoarele obiecții față de colectivele de cercetare: dispersarea forțelor; lipsa unui plan național unic; paralelism în activitatea instituțiilor de cercetare; risipa de fonduri; ignorarea științei agrobiologice miciuriniste „avansate"; distanțarea de producătorii agricoli; implementarea lentă a realizărilor științifice; dezvoltarea insuficientă a propagandei agrobiologiei miciuriene; precum și o critică științifică și o autocritică insuficiente.

Din cauza deficiențelor menționate ale celor trei unități științifice – Sectorul Hortiviticol (BMCȘ), Stațiunea Pomiviticolă (Ministerul Agriculturii) și Filiala „Magaraci" (Institutul Unional de Viticultură și Vinificație al URSS din Ialta) – s-a propus organizarea în cadrul BMCȘ a Institutului de Cercetări Științifice în Pomicultură și Viticultură. Noua instituție a fost înființată la sfârșitul anului 1949 – începutul anului 1950, în cadrul ei fiind creată Secția de protecție a plantelor, cu două laboratoare: fitopatologie și entomologie; astfel, cercetările științifice din domeniu au continuat.

Articol recepționat: 3 martie 2026
Articol acceptat: 29 mai 2026

BIBLIOGRAFIE

1. Agenția Națională a Arhivelor (în continuare – ANA). Ministerul Agriculturii al RSSM, F. 3013, inv. 1, d. 285, f. 3.

2. Manolache, C.; Dragnev, D.; Xenofontov, I.V.; Juc, V. (alcăt.). Istoria științei în RSS Moldovenească, vol. I: Documente și materiale 1944–1947. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", 2024. 752 p.

3. ANA. F. A-51, inv. 5, d. 527, ff. 143-145.

4. Manolache, C. Academicianul Iakov Prinț (1891–1966) – fondatorul școlii entomologice moldovenești, în: Arta (Chișinău), vol. 32, nr. 2, 2023, 120-128. https://doi.org/10.52603/arta.2023.32-2.18

5. Cimpoieș, Gh. (resp. de ed.). Absolvenții Universității Agrare de Stat din Moldova (1933–2013). Chișinău: Centrul Editoral al UASM, 2013. 490 p.

6. Manolache, C.; Dragnev, D.; Xenofontov, I.V.; Juc, V. (alc.). Istoria științei în RSS Moldovenească. Documente și materiale 1944–1947. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", 2025, vol. II. 796 p.

7. Timuș, Asea, M. Componența etnogeografică a entomologilor din Moldova Sovietică, în: Acta Terrae Fogarasiensis. Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat", vol. XIV, 2025, 434-439.

8. Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei (AȘC a AȘM), F.1, inv. 1/1, d. 6, ff. 1-19, 34-51.

9. AȘC a AȘM, F. 1, inv. 1/1, d. 12, f. 247.

10. AȘC a AȘM, F. 1, inv. 1/1, d. 12, ff. 1-15-16.

11. Prisac, Lidia; Xenofontov, I.V. Chișinău, cel de-al doilea oraș al României întregite (1918–1940): studiu mo-

nografic, documente și materiale, vol. 1. București: Editura Institutului Cultural Român, 2025, pp. 95, 568-578.

12. Timuș, Asea. Soții Rușcinschi: intelectuali români sub regim sovietic, în: Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine. Supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique" (Iași, redactor-șef dr. habil. Nicoleta Vornicu), Vol. 7, Iași-Chișinău, 2024, 418-433.

13. Timuș, Asea. Un entomolog din Chișinăul interbelic – Boris V. Vereșciaghin. Chișinău: Fundation Heritage, 2025, 236-251.

14. Timuș, Asea M. Insecte de carantină fitosanitară din Republica Moldova: istorie, cercetare, aplicație. Chișinău: Lexon-Prim, 2025, 104-112.

15. AȘC a AȘM, F. 1, inv. 1/1, d. 13, ff. 31-39.

16. Dragnev, D.; Xenofontov, I.V. Includerea instituțiilor științifice din RSS Moldovenească în campaniile ideologice staliniste din Uniunea Sovietică (1946–1953), în: Reconstituiri istorice: Civilizație, valori, paradigme, personalități: *In honorem* academician Valeriu Pasat. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan", 2018, 338-365.

Violeta Diordiev. *Dejunul aristocratului*, 2020, carton, pastel, creioane colorate, 70 × 90 cm.